

Mila Gojsalić kao poljička junakinja: između mita i stvarnosti

Kuvačić, Danijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:740918>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Danijela Kuvačić

**MILE GOJSALIĆ KAO POLJIČKA
JUNAKINJA: IZMEĐU LEGENDE I
STVARNOSTI**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

Danijela Kuvačić

**MILE GOJSALIĆ KAO POLJIČKA
JUNAKINJA: IZMEĐU LEGENDE I
STVARNOSTI**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR: doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	1
2. Europa u 16. stoljeću.....	2
3. Hrvatska i Dalmacija u 16. stoljeću	4
4. Poljička kneževina	8
5. Mile Gojsalić: legenda i odjeci u javnosti.....	11
6. Zaključak.....	14
7. Literatura	16

1. Uvod

Ovaj rad donosi opis legende o Mili Gojsalić i povijesno-kulturni pregled Poljičke kneževine na temelju postojećih zaključaka hrvatske historiografije i književne teorije. Ključna misao vodilja jest utvrditi koliko je legenda određena osmanskim tematikom kao dominantnom u književnim djelima 16. stoljeća i ranom novom vijeku općenito, zbog stalne prisutnosti osmanske opasnosti i sile na hrvatskom povijesnom prostoru. Jesu li osmanska osvajanja, važnost vjere i uloga ženskih biblijskih likova (poput Judite) koje su se žrtvovala radi općeg dobra, podloga za stvaranje legende o Mili ili je to pak čista pučka predaja i konstrukt sjećanja jedne zajednice?

Teza ovog rada je da legenda o Mili Gojsalić jest odraz ozračja vremena i tragedije koja se događa u Poljicima 1530-ih zbog osmanskih osvajanja. Nastanak legende možemo promatrati kao dio kolektivnog pamćenja, ali i kao dio književnog korpusa koji svjedoči o otpornosti čovjeka i prostora uslijed rata ili kako su pojedinci bili simboli te otpornosti poput Marulićeve Judite ili francuske junakinje Ivane Orleanske.

Cilj rada je da se uz pomoć opisa povijesnog prostora Poljica u hrvatskim povijesnim zemljama 16. stoljeća pokaže kako je legenda o Mili Gojsalić dobar izvor za multidisciplinarni pristup istraživanja povijesti i razumijevanje kulturne i društvene povijesti hrvatskog ranog novog vijeka.

Nekoliko naslova bih izdvojila kao posebno inspirativnih za kreiranje ovoga rada. Za prikaz protuosmanske književnosti poslužila sam se knjigom Davora Dukića, *Sultanova djeca*¹ koja govori o predodžbama Osmanlija u hrvatskoj književnosti ranoga novog vijeka. Osvrnut ću se na europsku povijest 16. stoljeća gdje sam se koristila knjigom *The Making of the West: Peoples and Cultures*² autora kao što su Lynn Hunt i drugi, te knjigom Euan Camerona *Early Modern Europe*³ koja je bila podloga za prikaz povijesti ranog novog vijeka Europe i za stvaranje europskog kontekste hrvatske prošlosti toga doba. Za opis hrvatskih zemalja u 16. stoljeću te za stanje u njima koristila sam se knjigom *Povijest Hrvata*, M. Valentić i L. Čoralić⁴ te znanstvenim radom *Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća* Tomislava Raukara⁵. Prikaz legende o Mili Gojsalić i povijest Poljica prikazat ću koristeći se djelom Mate Kuvačić-Ižepe,

¹ Davor Dukić, *Sultanova djeca* (Zadar: Thema, 2004).

² Lynn Hunt et.al., *The Making of the West: Peoples and Cultures* (Boston: Oxford, 2009), 387-481.

³ Euan Cameron, *Early Modern Europe* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 63-102.

⁴ Mirko Valentić, Lovorka Čoralić, *Povijest Hrvata - od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskoga rata* (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 1-97.

⁵ Tomislav Raukar, "Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća", u: *Senjski zbornik 17*, ur: Tomislav Raukar (Zagreb: 1990), 5-14.

*Poljica: putovanje kroz povijest i krajolik*⁶ te djelom Frane Mihanovića, *Kratak pregled povijesti drevne Poljičke republike*.⁷

U prvom poglavlju prikazat ću kratki povijesni pregled Europe u 16. stoljeću, potom ću se osvrnuti na Hrvatsku i Dalmaciju te opisati događanja u kontekstu europske povijesti ranog novog vijeka. U trećem dijelu rada započet ću priču o Poljičkoj kneževini, a nadalje iznijeti legendu o Mili Gojsalić.

2. Europa u 16. stoljeću

Europa u 16. stoljeću poprište je različitih sukoba koji su se odvijali na više razina. Sukobi su se uglavnom odnosili na vjerske i dinastijske što je uvelike obilježilo društveno-političku svakodnevicu 16. stoljeća. Martin Luther je 1517. sastavio 95 teza koje je poslao njemačkim biskupima, a to je bio prijelomni događaj za povijest zapadnog kršćanstva. Reformacija se dalje dijelila na luteranstvo, kalvinizam i anglikanizam. Zatim su uslijedili vjerski ratovi između potonjih i katolika koji će prerasti u sukob većih razmjera u nadolazećem stoljeću, poput najpoznatijeg Tridesetogodišnjeg rata (1618-1648).⁸ Reformacija pokrenuta Martinom Lutherom izazvala je duboke podjele u religijskim zajednicama Europe, ali i intenzivne religijske sukobe. Širenje protestantizma i protureformacije, moćnim europskim dinastijama često su poslužile kao sredstva za osiguravanje prevlasti na europskom tlu. Bilo da se radi o monarhijama, vojvodstvima ili republikama, vladari su provodili svoju vlast temeljitije nego ikada prije. Ponekad su zadirali u privatne živote svojih podanika ili građana; a katkad su nepoželjne progonili novim metodama koje su brže i bolje djelovale na sustav.⁹ Europu je uvelike zapalila vjerska reforma, gdje su građani suočeni s društvenim olujama.

Pored religijskih sukoba, europska politička scena također obilježena je dinastijskim borbama za moć i prevlast. Većina zapadnih država postaju centralističke monarhije, međutim međunarodne granice bile su nejasnije nego ikada, prva mapa Europe koja je pokazivala realne granice nije tiskana sve do 1602.¹⁰ Velike monarhije kao što su Španjolska, Francuska i Engleska vode borbu za proširenje svojih teritorija i utjecaja. U Španjolskoj, Filip II. postao je simbol apsolutističke vladavine, dok je u Engleskoj Elizabeta I. učvrstila svoju moć i osigurala prevlast Anglikanske crkve. Francuska je bila pogođena vjerskim ratovima između katolika i

⁶ Mate Kuvačić-Ižepa, *Poljica: putovanje kroz povijest i krajolik* (Split: Naklada Bošković, 2002), 68.

⁷ Frane Mihanović, *Kratak pregled povijesti drevne Poljičke republike* (Omiš: Matica hrvatska, 1992), 55.

⁸ Hunt et al., *The Making of the West: Peoples and Cultures*, 426.

⁹ Hunt et al., *The Making of the West: Peoples and Cultures*, 426-433.

¹⁰ Cameron, *Early Modern Europe*, 102-103.

hugenota, koji su završili Ediktom iz Nantesa 1598. godine, kojim je hugenotima priznata sloboda vjeroispovijesti. Habsburzi, na čelu s Karlom V. i njegovim sinom Filipom II., vodili su ratove kako bi proširili španjolsku dominaciju na različite dijelove Europe.

Španjolska je postala utjecajna na prostoru Apeninskog poluotoka nakon ratova poznatih kao Talijanski ratovi za dominaciju (1494-1559) tijekom kojeg su Španjolska i Francuska bile glavni protivnici u borbi za kontrolu nad talijanskim gradovima i regijama.

Ratovi su postali sve razorniji i skuplji pa su nastajali novi problemi jer kraljevski prihodi nisu mogli pratiti ratne izdatke. Svi europski vladari gledali su na vjersku podjelu kao na opasan izazov jedinstvu i stabilnosti njihovih vladavina.¹¹

Možemo zaključiti da je politička povijest Europe u to vrijeme uvelike obilježena sukobima i temeljnim promjenama u strukturi vlasti. Svu moć u Europi prisvojile su dinastije i savezi, kojima za strateške i vjerske dužnosti nije ostalo dovoljno resursa, vremena ni prostora jer je jačanje vojske bilo u prvom planu. Upravo jačanje vojske, flote, poreznih sustava i birokracije, koji su bili pod velikim pritiskom dovodi do ogromnih napetosti i priprema Europu za najrazorniji rat koji je do tada još nije viđen. Ovaj rat donio je velika razaranja i duboko je utjecao na političku, društvenu i ekonomsku strukturu kontinenta, mijenjajući tijek europske povijesti.¹²

Tridesetogodišnji rat (1618-1648) bitno obilježava ovo razdoblje, u početku je to samo bio religijski sukob, no ubrzo je prerastao u politički i teritorijalni rat u kojem su sudjelovale brojne europske sile. Tijekom tog turbulentnog razdoblja, mnogi vladari i političke vođe tražili su načine kako bi konsolidirali svoju moć i osigurali kontrolu nad svojim teritorijima. Savezi su često sklapani i raskidani ovisno o trenutačnim političkim interesima i prijetnjama. Dinastije su igrale ključnu ulogu u oblikovanju politike, a brakovi između članova plemićkih obitelji često su korišteni kao sredstvo za jačanje političkih saveza.

U narednim naraštajima građanski ratovi i međunarodni sukobi postavili su katolike protiv protestanata u brojnim uzaludnim pokušajima da se obnovi jedinstvena vjera. Ovi religijski sukobi, potaknuti različitim tumačenjima kršćanstva i političkim ambicijama, uzrokovali su duboke podjele unutar europskih društava.

¹¹ Hunt et al., *The Making of the West: Peoples and Cultures*, 444-445.

¹² Cameron, *Early Modern Europe*, 133-134.

Svi ovi unutareuropski sukobi zbog vjerskih ili dinastičkih interesa znatno su slabili europski vojni odgovor na prijetnju koju je predstavljalo novo islamsko carstvo. Osmanlije 1453. godine zauzimaju Carigrad kad kreće upravno-teritorijalna promjena Europe i maloazijskog istoka.¹³ Borba između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, osim toga predstavljala je jedno od ključnih političkih pitanja toga doba. Osmanlije su prodirale prema središnjoj Europi nevjerojatnom brzinom, postižući značajne uspjehe u osvajanju različitih teritorija poput istočne Europe gdje su zauzeli teritorije današnje Grčke, Bugarske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Albanije i dijelove Hrvatske. U istočnoj Europi, njihova osvajanja uključivala su Moldaviju, Vlašku (današnja Rumunjska) i dijelove Mađarske. Ova osvajanja su omogućila Osmanlijama kontrolu nad važnim trgovinskim rutama i proširenje njihovog carstva duboko u Europu.

Ovo razdoblje ostavilo je trajni pečat na europskoj političkoj karti, oblikujući temelje moderne državnosti i međunarodnih odnosa koji su se pokazivali u narednim razdobljima Europe pa tako i na prostoru hrvatskih povijesnih zemalja 16. stoljeća, koje je ipak najviše odredila stalna osmanska opasnost i ratno stanje.

3. Hrvatska i Dalmacija u 16. stoljeću

Glavno obilježje 16. stoljeća u hrvatskim povijesnim zemljama bilo je osmansko osvajanje koje je ostavilo duboke posljedice na opću povijest hrvatskog područja tog vremena. Već krajem 14. stoljeća, hrvatski povijesni prostor se našao pred velikom opasnošću. Brzo širenje Osmanskog Carstva na Balkanskom poluotoku prijetilo je opstanku Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva.¹⁴ Upravo to je T. Raukar lijepo sažeo u rečenici: *... nužno ćemo zaključiti da ta povijest ne bijaše ni jednostavna, ni spokojna, naprotiv, da je Hrvatska tada u veoma nepovoljnim okolnostima koje su postupno zahvaćale gotovo čitav hrvatski prostor morala napretnuti sve svoje snage da bi osigurala vlastiti opstanak. ...*¹⁵

Hrvatske povijesne zemlje imale su ključnu ulogu u europskoj povijesti tog razdoblja jer su spriječile daljnji osmanski prodor prema Europi. Obuhvaćaju različite regije koje su tijekom povijest činile važne teritorijalne jedinice unutar šireg hrvatskog prostora. Kraljevina Hrvatska,

¹³ Hunt et al., *The Making of the West: Peoples and Cultures*, 412-413.

¹⁴ Ive Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo* (Zagreb: Golden marketing, 1998), 9.

¹⁵ Raukar, "Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća", 5.

kao osnovna prostirala se uglavnom u unutrašnjosti današnje Hrvatske, uključujući dijelove Slavonije i Dalmacije. Ova država je od 1102. godine bila povezana s Kraljevinom Ugarskom, a od 1527. priznala je vlast habsburške dinastije. Kraljevina Hrvatska imala je svoje staleže i parlament (Sabor), koji su zadržali određenu autonomiju pod habsburškim suverenitetom.

Organizacija protuosmanskog otpora i sav napor obrane pretkraj vladavine dinastije Jagelović i Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva od Jajca do Klisa, prelazi od vladara na hrvatske feudalce. Istodobno Hrvatska se pozivima za pomoć izravno obraća europskom Zapadu. Između 1490. i 1530. hrvatski banovi, prelati, feudanci i humanisti drže protuosmanske govore, pišu pisma s pozivima za pomoć, obraćaju se dvorovima i vladarima, od pape, do dužda i cara, ali se u takva nastojanja uključuju i drugi pojedinci, pa i društvene institucije. Primjerice pismo Marka Marulića predvodnika splitskoga humanističkog kruga upućeno papi Hadrijanu VI. gdje Osmanlije opisuje kao *...obličje nezasitnog vuka koji nikad ne miruje, jer je riječ o najgrabežljivijem od svih vukova, koji se ne može zasititi nikakvom količinom naše krvi...*¹⁶

Ključni događaj u procesu društvenog "raščinjavanja" Hrvatske bio je pad Bosne 1463. godine. Od kraja 60-ih godina 15. stoljeća započeli su osmanski prodori u Hrvatsku, a paralelno su se sve jasnije ocrtavale su se promjene u hrvatskom društvu kako navodi Raukar: *... što će nakon 1490. sve izraženijom tjeskobom i razaranjem obilježiti XVI. stoljeće. Opseg i dalekosežnost društvenih promjena u Hrvatskoj, pak, najtočnije iskazuju demografski pomaci i gibanja ljudi...*¹⁷

Tijekom 16. stoljeća Osmanlije su osvojile veći dio hrvatskih zemalja, uključujući Slavoniju, Liku i Dalmaciju. Osvajanje Budima 1541. godine i pad Sigeta 1566. dodatno su oslabili hrvatsku obranu. Smrću Ludovika II. na Mohačkom polju 1526. ostala su prazna tri prijestolja: hrvatsko, ugarsko i češko.¹⁸ U Hrvatskoj i Ugarskoj pojavio se najprije kao kandidat dijela ugarskog i hrvatskog plemstva Ivan Zapolja, a zatim i austrijski nadvojvoda Ferdinand Habsburški pozivajući se na valjane ugovore o nasljedstvu od 1491., 1506. i 1515. godine. Na drugoj strani, osmanska pobjeda na Mohaču podigla je Osmansko Carstvo u red najveće europske velesile. Kao odgovor na osmanska osvajanja, Habsburgovci su od sredine 16. stoljeća (oko 1578. godine) organizirali Vojnu krajinu kao tampon zonu protiv Osmanlija, što je dovelo do militarizacije hrvatskog stanovništva i stalnih ratova. Približavanjem Osmanlija

¹⁶ Marko Marulić, "Pismo papi Hadrijanu VI.", u: *Govori protiv Turaka*, ur. Vedran Gligo (Split: Logos, 1983), 169; 176.

¹⁷ Raukar, "Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća", 10.

¹⁸ Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranom novom vijeku* (Zagreb: Leykam International, 2007), 20.

srednjoj Europi rasla je odlučnost Habsburgovaca da utjecaj svoje krune prenesu na Hrvatsko Kraljevstvo, Ugarsku i Češku.¹⁹

Osmanska osvajanja imala su dubok i trajan utjecaj na hrvatska područja, oblikujući političku, društvenu i kulturnu povijest regije. Prije dolaska Osmanlija vlast je bila podijeljena među lokalnim plemićima i kneževima, a Katolička crkva igrala je važnu ulogu u društvenom i kulturnom životu. Hrvatsko stanovništvo njegovalo je svoj jezik, kulturu i tradicije, čineći prostor bogatim kulturnim identitetom prije dolaska Osmanlija koji je značajno promijenio geopolitičku i društvenu strukturu regije. Na saboru u Nürnbergu 1522. govoreći o žestokim borbama u Hrvatskoj, nazvao je Ferdinand Habsburški Hrvate “hrvatski viteški narod“, koji poput štita stoji ispred Kranjske, Štajerske i Koruške te cijele Srednje Europe zapadnog kršćanskog svijeta.²⁰ Osvajanja su donijela značajne promjene koje su se očitovale u demografskim promjenama, promjenama u gospodarstvu, vojnoj strategiji i kulturnom životu.

Velik broj Hrvata iz osvojenih područja bježao je prema sjevernim i zapadnim zemljama, tražeći sigurnost pod habsburškom zaštitom. Ta migracija dovela je do depopulacije osvojenih područja i promjene etničke strukture stanovništva.²¹ Osmanska vlast poticala je naseljavanje muslimanskog stanovništva na osvojena područja što je dovelo do stvaranja novih demografskih i kulturnih slojeva. Uvođenje timarskog sustava²², u kojem su zemljišni posjedi dodjeljivani vojnicima u zamjenu za vojnu službu, promijenilo je tradicionalne feudalne odnose u regiji. Stanovništvo je postalo podređeno novim gospodarima, a društvena struktura se značajno promijenila. Tradicionalni elementi osmanske kulture integrirali su se u lokalnu baštinu, formirajući jedinstveni kulturni amalgam, koji je i danas vidljiv u govoru nekih stanovnika osvojenih područja. Veliki dijelovi hrvatskog državnog teritorija su izgubljeni, posebno područje između Save i Velebita, gdje je nestalo srednjovjekovno društveno ustrojstvo. Vlastelinstva su razorena, seosko stanovništvo raseljeno, dok su gradovi i plemićke općine uništeni. Osim sukoba s Osmanlijama, 16. stoljeće u Hrvatskoj obilježili su društveni sukobi, nesuglasice između hrvatskih staleža i kralja te sukobi s krajiškim zapovjednicima.²³

¹⁹ Mirko Valentić, “Prvi koraci u izgradnji Vojne krajine“, u: *Povijest Hrvata od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskoga rata*, ur. Mirko Valentić i Lovorka Čoralić (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 26.

²⁰ Mirko Valentić, “Stogodišnji hrvatsko-turski rat (1493.-1593.)“, u: *Povijest Hrvata od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskoga rata*, ur. Mirko Valentić i Lovorka Čoralić (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 5.

²¹ Mirko Valentić, “Sjeverni smjer iseljavanja-zapadna Ugarska, Donja Austrija, Moravska i Slovačka“, u: *Povijest Hrvata od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskoga rata*, ur. Mirko Valentić i Lovorka Čoralić (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 18.

²² Cameron, *Early Modern Europe*, 116.

²³ Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranom novom vijeku*, 20.

U kontekstu Hrvatske u vrijeme 16. stoljeća, osvrnut ću se i na Dalmaciju u to vrijeme. Dalmacija je bila poprište kompleksnih povijesno-političkih događanja koja su oblikovala njezin razvoj. Podijeljenost između Mletačke Republike (Venecije), Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva bitno je utjecala na političku dinamiku, gospodarstvo i društveni život. Iako je obalna Dalmacija bila pod venecijanskom kontrolom, unutrašnjost Dalmacije bila je često poprište sukoba s Osmanlijama, što je slabilo venecijanski utjecaj. ...*Ugrožena na široku prostoru od Dalmacije do Peloponeza, Venecija je svim silama nastojala stvoriti protuturski savez i u nj uključiti i ugarsko-hrvatskoga kralja Vladislava II. Nakon dužih pregovora, u svibnju (13. V) 1501. sklopljen je savez između Venecije, pape Aleksandra VI i Vladislava I...*²⁴ Osmanlijski napadi dosezali su gradske bedeme dalmatinskih središta, ali su, uz velika pustošenja u njihovom zaleđu, redovno završavali neuspješno.²⁵

Osmansko Carstvo je tijekom 16. stoljeća proširilo svoj utjecaj na Balkanu, uključujući dijelove Dalmacije. Bitka na Mohačkom polju i pad Budima omogućili su Osmanlijama da učvrste svoju prisutnost u unutrašnjosti Hrvatske i Dalmacije. Osmanlije su vršile stalne napade na venecijanske posjede i gradove u Dalmaciji, što je rezultiralo čestim sukobima i ratovima. Najpoznatiji sukob bio je Ciparski rat (1570–1573), koji je uključivao bitku kod Lepanta 1571. godine, u kojoj je venecijanska flota s flotama Španjolske i Papinske Države porazila Osmanlije. Iako je Venecija pobijedila u toj bitci, sukobi s Osmanlijama nastavili su se tijekom cijelog stoljeća. Venecija je također imala znatan utjecaj na hrvatske obalne gradove, a posebno u Dalmaciji. Približavanje osmanskog osvajača neposrednoj blizini dalmatinskih priobalnih gradova nagnalo je vladu Mletačke Republike da tijekom idućih desetljeća, u predasima između dvaju ratova, djeluje na izgradnji obrambenog sustava i jačanju vojnih posada uzduž obale.²⁶

Razdoblje 16. stoljeća bilo je turbulentno za Hrvatsku, obilježeno stalnim ratovima i podjelama, ali i razdoblje borbe za očuvanje identiteta i kulture u teškim uvjetima. Težnja za političkom kontrolom oblikovala je nove administrativne, ekonomske i vojne strukture kako bi se ojačala vlast i suzbila unutarnja te vanjska prijetnja. Hrvatski otpor osmanskoj vlasti bio je snažan i kontinuiran. Vojna krajina, kao tampon zona, postala je simbol borbe protiv osmanske ekspanzije. Hrvatima su se pridružili i drugi narodi iz područja pod habsburškom vlašću u borbi

²⁴ Raukar, "Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća", 9.

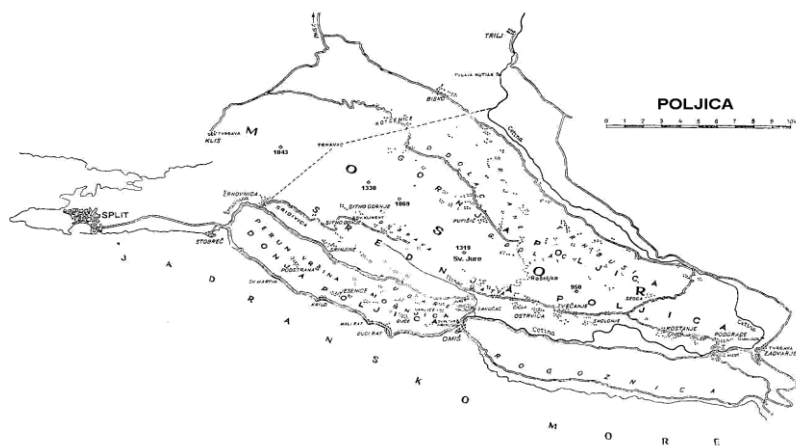
²⁵ Lovorka Čoralić, "Osmanlijski prodori i obrana Dalmacije u 16. stoljeću", u: Povijest Hrvata-od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskoga rata, ur. Mirko Valentić i Lovorka Čoralić (Zagreb: Školska knjiga, 2005.), 44.

²⁶ Čoralić, "Osmanlijski prodori i obrana Dalmacije u 16. stoljeću", 42.

protiv Osmanlija. Sve navedene okolnosti odrazile su se i na društveno-političku svakodnevicu poljičkog kraja

4. Poljička kneževina

Poljička kneževina, poznata i kao Poljica, povijesna je mikroregija u Dalmaciji koja se prostirala između rijeke Cetine i planine Mosor, prostor koji obuhvaća otprilike 250 km², a podijeljen je na tri mikroregije - Donja, Srednja i Gornja Poljica. Ova podjela oblikovala se u odnosu na planinu Mosor i različite geološke, klimatske i hidrografske posebnosti.²⁷ Poljička kneževina razvila se kao samoupravno područje u srednjem vijeku, ima bogatu povijest i jedinstvenu kulturnu baštinu koja se očuvala do danas, kolokvijalno je poznata kao i Poljička republika. Naziv republika ostao je iz djela Alberta Fortisa kad je 1774. godine u svom djelu „Viaggio in Dalmazia“ prvi koristi pojam republike koji je i danas ostao uvriježen. Poljička kneževina se prvi put spominje u 13. stoljeću, no njezino podrijetlo vjerojatno seže mnogo dalje u prošlost.²⁸ Poljičani su 1444. godine sklopili ugovor s Mletačkom Republikom, kojim su priznavali vrhovnu vlast Venecije. Ovaj sporazum je omogućavao Poljicima da zadrže znatan stupanj autonomije u unutarnjim poslovima.

Slika 1. Karta Poljica²⁹

²⁷ Kuvačić, *Poljica: putovanje kroz povijest i krajolik*, 7.

²⁸ Mihanović, *Kratak pregled povijesti drevne Poljičke republike*, 5.

²⁹ Kuvačić, *Poljica: putovanje kroz povijest i krajolik*, 10.

Najvažniji dokument koji svjedoči o organizaciji i imovinsko-pravnim odnosima Poljica je Poljički statut, koji je napisan 1440. godine. Pisan je poljičkom bosančicom u crkvi sv. Klementa u kantunu Sitno.³⁰ Statut je služio kao temeljni pravni dokument koji je regulirao prava i obveze stanovnika poljičkog kraja, uključujući pitanja nasljeđivanja, vlasništva, kaznenih djela i kazni. Poljička kneževina bila je podijeljena prema statutu na tri kantuna, svaki kantun imao je svog malog kneza, dok je veliki knez bio na čelu cijele kneževine. Mandat velikog kneza trajao je jednu godinu te bi se biranje održavalo svake godine 22. travnja na blagdan sv. Jure.

Slika 2. Prikaz biranja velikog kneza³¹

Frane Mihanović opisuje Statut rečenicama: *...bio je čvrsti temelj višestoljetnog postojanja Poljičke kneževine i obrambena tvrđava njezine autonomije, suvereniteta i jedinstva. Sadrži, daleko prije Europe, odredbe o delegatskom sustavu i referendumu. Odlučno, upravo ustavnom snagom, ravnao je događajima političkog i društvenog života u Europi jedinstvene seljačke Kneževine...*³² Statut je služio kao temeljni pravni dokument koji je regulirao prava i obveze stanovnika poljičkog kraja, uključujući pitanja nasljeđivanja, vlasništva, kaznenih djela i kazni. Iako su Poljičani priznavali mletačku vlast, statut je omogućavao zadržavanje značajne razine autonomije u unutarnjim poslovima. Donošenje i poštivanje vlastitog statuta pomoglo je Poljicima da očuvaju svoj identitet i samoupravu. Socijalna kohezija u Statutu je prikazana kao uređenje odnosa između različitih slojeva društva, uključujući plemstvo, seljake i druge

³⁰ Frane Mihanović, *Poljički statut* (Dugi Rat: Tiskara Poljica, 2000), 2.

³¹ Facebook stranica, KUU „Mosor“ Gata, https://www.facebook.com/kuumosor/?locale=hr_HR, pristupljeno 25. svibnja 2024.

³² Mihanović, *Poljički statut*, 2.

društvene skupine, čime je osiguravao socijalni mir i koheziju unutar zajednice. Također bitan je segment i ekonomski razvoj, uređivanje pitanja vezanih za zemljoradnju, trgovinu i obrt, koji Statut određuje na način da omogućava gospodarski razvoj i stabilnost Poljičke kneževine. Statut je u velikoj mjeri bio temeljen na lokalnim običajima i tradicijama, čime je osiguravao da zakoni i propisi budu bliski i razumljivi lokalnom stanovništvu. Poljički statut sa svojih 116 članaka detaljno prikazuje stanje u svim aspektima društvenog i gospodarskog života srednjovjekovnih Poljica. Zbog toga je i danas iznimno cijenjen, iako više nema pravnu vrijednost, mnogi Poljičani još uvijek slijede neke od njegovih propisa.

Česta izloženost napadima Osmanskog Carstva tijekom 15. i 16. stoljeća, narušavala je autonomiju ovog kraja. Osmanlije su nastojale proširiti svoje teritorije i kontrolirati važne strateške položaje. Prema povijesnim zapisima, 1530. godine osmanski paša Ahmed odlučio je povesti vojsku na Poljica kako bi slomio njihov otpor i podvrgnuo ih svojoj vlasti. Poljičani su se našli u teškoj situaciji, nadmašeni brojem i snagom osmanske vojske.³³ Poljičani su hrabro branili svoju slobodu, a poznata je bitka kod Klisa 1537. godine, kada su Poljičani s kliškim uskocima, pokušali spriječiti osmansko napredovanje. U obrani Klisa poginuo je Petar Kružić, jedan od najpoznatijih zapovjednika vojske na hrvatskim područjima u borbi protiv Osmanlija. Uz sve uspjehe Poljičana i kliških uskoka, Klis je godine 1537., nakon žilava otpora, pao u osmanske ruke. Time su protuosmanske snage izgubile ključnu stratešku utvrdu za punih sto godina. Naravno da je padom Klisa i obrambena moć Poljičana došla u vrlo nepovoljan položaj.³⁴ Poljička kneževina nikada nije pala pod izravnu osmansku vlast, ali je priznala osmansku suverenost kako bi sačuvala autonomiju.

Krajem 17. stoljeća, nakon Morejskog rata, Mlečani su formalno priznali Poljičku kneževinu kao autonomno područje unutar Mletačke Republike, što je omogućilo daljnji razvoj poljičke zajednice. Nakon pada Mletačke Republike 1797. godine, Poljica su prešla pod austrijsku vlast. Ubrzo nakon toga, Napoleon je okupirao Dalmaciju, što je označilo kraj autonomije Poljičke kneževine. Unatoč tome, poljički običaji, pravni sustav i legende nastavili su živjeti u kolektivnoj svijesti Poljičana tada, ali i danas. Jedna od najpoznatijih legendi poljičkog kraja je i legenda o junakinji Mili Gojsalić.

³³ Ivan Pivčević, *Povijest Poljica* (Split: Zemaljska štamparija, 1921), 42.

³⁴ Mihanović, *Kratak pregled povijesti drevne Poljičke republike*, 16.

5. Mile Gojsalić: legenda i odjeci u javnosti

Mila Gojsalić poznata kao “hrvatska Judita” jedna je od heroína u hrvatskoj povijesti. U literaturi uglavnom nailazimo Milu pod nazivom Mila³⁵, međutim u Poljicima uglavnom ženska imena završavaju na samoglasnikom -e³⁶ pa ću stoga u ovom radu očuvati izvornost imena. Mile je rođena u malom selu Kostanje u Poljicima početkom 16. stoljeća, što navode i autori Kuvačić i Mihanović u svojim knjigama.³⁷ U Kostanjima i danas žive Gojsalići i gdje je sačuvana kuća u kojoj je možda bila rođena i iz koje je otišla u osmanski čador da joj otmu tjelesnu nevinost. Podatke o Milinom životu pronalazimo u povijesnim izvorima, legendama i usmenoj predaji.

Slika 3. Meštrovićev kip Mile Gojsalić³⁸

Njezina priča, koja je kroz stoljeća prerasla u legendu, u suvremenoj i modernoj svijesti poljičkog kraja simbol je borbe za slobodu i neovisnost.

Autor Davor Dukić u svojoj knjizi *Sultanova djeca* o osmanskoj tematici i samoj predodžbi Osmanlija u hrvatskoj književnosti daje posebno mjesto. U ovom djelu, Dukić analizira kako su Hrvati doživljavali i prikazivali Osmanlije kroz stoljeća, istražujući povijesni i kulturni kontekst koji je oblikovao te predodžbe i zašto im je uopće davao na značaju. U kronološko-

³⁵ Jagoda Šimac, *Mila Gojsalić* (Split: Naklada Bošković, 2022), Slobodan Prosperov Novak, *Mila Gojsalić, gorštačka Jeanne D'Arc i stvarna Marulićeva Judita u Dalmatinska zagora - nepoznata zemlja: Galerija Klovićevi dvori*, (Zagreb: 2007.)

³⁶ dvosložna ženska imena odmila s dugouzlaznim naglaskom koja u nominativu jednine završavaju na -e (Mar-e, Kat-e, Mil-e) dekliniraju se prema e-skolonidbi, prema Ivan Marković, *Uvod u jezičnu morfologiju* (Zagreb: Disput, 2012.)

³⁷ Mihanović, *Kratak pregled povijesti drevne Poljičke republike*, 16. i Kuvačić, *Poljica: putovanje kroz povijest i krajolik*, 45.

³⁸ Facebook stranica, KUU „Mosor“ Gata, https://www.facebook.com/kuumosor/?locale=hr_HR, pristupljeno 10. svibnja 2024.

aksiološkoj analizi književnih djela formira četiri razdoblja, kao prvo navodi "lamantacijsko razdoblje" (kraj 15. i polovica 16. stoljeća), to je razdoblje kada u ozračju vremena dominira strah i kršćanska bogobožnost, čime je istaknuto veće ili manje "sotoniziranje" Turaka.³⁹ Osmanlije su često prikazivani kao prijatnija kršćanskoj vjeri i kulturi, što se odražava u književnim djelima tog vremena koja ih demoniziraju i prikazuju kao utjelovljenje zla. Ovaj proces "sotoniziranja" imao je dubok utjecaj na percepciju Osmanlija, prema Dukiću ...*vrijeme lamentiranja i novog susjeda stvara trajne stereotipe i predrasude koje su oblikovale hrvatsku kolektivnu svijest i kulturni identitet kroz stoljeća...*⁴⁰ U ovo razdoblje upravo bih stavila ovu legendu, budući da ona predstavlja strah jednog kraja od osmanskih napada u ovom slučaju Poljičana te strah od gubljenja vlastitog križa točnije kršćanstva. U vrijeme kad je Mile živjela prema predaji, Poljička kneževina, kao i mnogi dijelovi Dalmacije, izložena je stalnim osmanskim napadima.

Prema legendi Mile Gojsalić otišla je do šatora Ahmed-paše, a prije tog obavijestila je svoje Poljičane o svom naumu. Nakon što je u pašinom šatoru provela noć i paša pijan zaspao, Mile je otišla do šatora u kojem su Osmanlije čuvale barut. Zapalila je taj barut i došlo je do strašne eksplozije u kojoj je poginuo Ahmed-paša, Mile i još puno osmanskih vojnika. Tada su navalili i Poljičani, a Osmanlije onako polupijane ne znajući što ih je snašlo, počele su bježati i bacati se niz Ilinac. Ohrabreni junaštvom Mile Gojsalić, Poljičani su krenuli u protunapad i jednom zauvijek protjerali Osmanlije iz svog kraja. Slično biblijskoj Juditi, koja je odrubila glavu Holofernu nakon noći ljubavi, Mile Gojsalić je izvršila hrabro samoubojstvo. Umjesto osвете, nakon što je vojnik zaspao, ona je napustila sobu pred zoru i uzela baklju. Umjesto da izvrši osvetu pojedinačno, ona je odlučila učiniti veći čin otpora. Zapalila je baklju i digla u zrak, uništavajući ne samo pašu, već i njegovu vojsku. Njezin čin nije bio pokušaj trijumfa nad neprijateljem kao kod Judite, već hrabro djelovanje u obrani časti i naroda.⁴¹ U različitim interpretacijama usmenih predaja legenda ima drugačiji završetak. Naime neki govore da je nakon čina paljenja šatora Mile pobjegla te se bacila niz vodopad Ilinac gdje i danas stoji njezin spomenik, dok drugi da je poginula s pašom u šatoru.

Mile Gojsalić inspirirala je mnoge pisce, pjesnike i povjesničare. Njezin hrabri čin opjevan je u brojnim pjesmama i literarnim djelima. August Šenoa, poznati hrvatski književnik, u svom djelu *Povjestice* opisuje Milu ovim riječima: „*Mila, kći Poljica, srcem lavice, svojom žrtvom*

³⁹ Dukić, *Sultanova djeca*, 295.

⁴⁰ Dukić, *Sultanova djeca*, 295.

⁴¹ Slobodan, Prosperov Novak, *Mila Gojsalić, gorštačka Jeanne D'Arc i stvarna Marulićeva Judita u Dalmatinska zagora - nepoznata zemlja* (Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2007).

spasi narod od zatornika.“⁴², potom Drago Ivanišević u Stihovima o Mili Gojsalić piše ... u ruhu svečanu smrću praćena, s vatrom u srcu i u rukama dođe do osmanskog tabora pod Gracem. ...⁴³. Njezin spomenik, djelo Ivana Meštrovića, postavljen je na litici iznad Omiša, gledajući prema Cetini i Poljicima, kao trajni podsjetnik na njezinu hrabrost.⁴⁴ Inicijativa za postavljanje kipa Mile Gojsalić pokrenulo je Društvo Poljičana, koji su pisali hrvatskom umjetniku Ivanu Meštroviću koji je u to vrijeme djelovao u Australiji, Meštrović je odmah prihvatio ideju s obzirom na to da se vrlo rado dičio svojim korijenima i nacionalnim motivima, kip je odljeven u Zagrebu, a za 160 godina gubitka samostalnosti Poljičke Kneževine otkriven je 19. kolovoza 1967. pod Gracem u blizini mjesta Gata.⁴⁵ Svake godine u Poljicima i Omišu održavaju se manifestacije i sjećanja u čast Mile Gojsalić, a njezina priča prenosi se s generacije na generaciju, održavajući živom uspomenu na ovu izuzetnu junakinju.

Slika 4. Natpis na Meštrovićevom kipu⁴⁶

Mile Gojsalić ostaje vječna inspiracija ne samo Poljičanima i Dalmatincima, već svim Hrvatima. Mile je na taj način postala ne samo poljička, nego i hrvatska legenda hrabrosti, ljubavi i žrtve prema domovini slično kao starozavjetna Judita i junačka Francuskinja Ivana Orleanska.⁴⁷ Njezina hrabrost i spremnost na žrtvu za slobodu predstavljaju univerzalne vrijednosti koje nadilaze vrijeme i prostor. Priča o Mili Gojsalić podsjeća nas na snagu pojedinca u borbi za očuvanjem simboličnih okvira slobode.

⁴² August Šenoa, Povjestice (Zagreb: Školska knjiga, 1956), 78.

⁴³ Drago, Ivanišević, “Stihovi o Mili Gojsalić“ u *Poljički zbornik I.*, ur: Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana Priko (Zagreb: Matica hrvatska, 1968), 303-307.

⁴⁴ Ivan Meštrović isklesao je lik Mile u bronci koji danas stoji nad kanjonom Cetine, pod Gracom kraj Gata, kao sjećanje na junački čin hrabre djevojke za vrijeme osmanskih osvajanja.

⁴⁵ Nedjeljko Mihanović, *Simpozij “Poljička republika”* u *Poljički zbornik II.*, ur: Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana Priko (Zagreb: Matica hrvatska, 1971), 278-286.

⁴⁶ Internetska stranica Croatia Travel Live, <https://travelcroatia.live/>, pristupljeno 15. svibnja 2024.

⁴⁷ Mihanović, *Kratak pregled povijesti drevne Poljičke republike*, 16.

6. Zaključak

Herojski čin Mile Gojsalić kao simbol otpora i hrabrosti, čvrsto je utemeljen u povijesnim činjenicama i događajima, ali i u usmenoj predaji i očuvanju tradicije poljičkog kraja. Analizom historiografskih tekstova, književno-teoretskih ideja i usmenih predaja rad ukazuje na činjenicu kako je njezin čin junaštva 1530. godine nad Ahmed-pašom i njegovim vojnicima bio ključan u zaštiti Poljica od osmanske opasnosti, čime je postala inspiracija za očuvanje kulturnog identiteta i kolektivne otpornosti jedne zajednice. Njezin čin je snažno utemeljen u identitetu Poljičke kneževine, koji predstavlja jedinstven primjer autonomne uprave u hrvatskoj povijesti. Ova mala, ali značajna zajednica govori o otpornosti i pragmatičnosti lokalnog stanovništva u očuvanju svoje slobode i autonomije unatoč brojnim prijetnjama. Njihov politički i društveni sustav, koji je uključivao zajedničko odlučivanje i izbor vođa kao gore opisano biranje velikog kneza, zanimljiv je primjer kako su male zajednice organizirale vlastitu upravu i poimale društveni red i autoritet. Tako postavljene organizacije stvaraju snažne i odgovorne pojedince pružajući im podršku, resurse i osjećaj pripadnosti. U takvim zajednicama, pojedinci imaju priliku razvijati svoje potencijale, učiti kroz zajedničke aktivnosti i sudjelovanje u kolektivnim ciljevima. Solidarnost i međusobno poštovanje potiču osobni razvoj i odgovornost jer svaki član prepoznaje svoju ulogu u unapređenju zajednice. Ovakvim okruženjem pojedinci postaju svjesniji svojih društvenih odgovornosti i sposobniji doprinosti općem dobru, što zauzvrat dodatno jača zajednicu u cjelini.

Opis povijesnih činjenica u kontekstu europskog i hrvatskog 16. stoljeća omogućilo je dublje razumijevanje njezinog simboličkog značaja i trajnog utjecaja na društvenu percepciju junakinje.

Mile Gojsalić kao povijesna junakinja ostavila je trag u kolektivnoj svijesti Poljičana, a legenda predstavlja značajan element hrvatskoj kulturnoj baštini utemeljenoj i na usmenoj predaji zajednica. Njezino junaštvo nije samo primjer individualne hrabrosti, već i kolektivne otpornosti i ljubavi prema domovini. Gojsalić je postala simbol otpora i hrabrosti, ne samo za svoje suvremenike nego i za buduće generacije. Primjer Mile Gojsalić pokazuje kako se pojedinačna hrabrost i odlučnost mogu suprotstaviti i najvećim prijetnjama, što je poruka koja ima univerzalnu vrijednost. Neobičnost jedne povijesne legende je upravo imenica žene koja zamjenjuje uvelike bitnu ulogu muškarca što ostavlja u čudu mnoge koji slušaju ovu legendu. Takve priče pomažu ženama da prepoznaju vlastitu snagu i sposobnosti, ohrabrujući ih da se bore za svoja prava i slobode. Određenost žena u društvenom, političkom, moralnom i duhovnom segmentu trajala je stoljećima. U suvremenom kontekstu, gdje se žene još uvijek

suočavaju s različitim oblicima nejednakosti i diskriminacije, povijesne junakinje poput Gojsalić igraju ključnu ulogu u osnaživanju ženskog identiteta. Njihove priče podsjećaju nas na važnost hrabrosti, otpornosti i borbe za pravdu. One pružaju povijesni kontekst koji obogaćuje razumijevanje današnje borbe za ravnopravnost spolova i prava žena. Te junakinje nisu samo povijesne figure već simboli univerzalnih vrijednosti koje nadilaze vrijeme i prostor. Je li junački čin poljičke Judite, koji se zbio 1530. godine, legenda ili stvarnost? Nema odgovora na ovo pitanje. Važna je samo činjenica da je Milino ime i junačko djelo ostalo duboko usađeno u svijesti puka, da se stoljećima prenosi s koljena na koljeno, da odgaja i ohrabruje, da potiče i inspirira umjetnike.⁴⁸ Ovo su samo neki od ključnih elemenata koji su oblikovali Hrvatsku u 16. stoljeću. Ta vremena su bila izazovna, ali su također bila temelj za oblikovanje moderne hrvatske države i identiteta. Ove povijesne figure podsjećaju nas na važnost očuvanja slobode, autonomije i ljudskog dostojanstva. Njihova hrabrost i odlučnost pružaju snažan primjer kako se suočiti s izazovima i nepravdama, potičući današnje žene da prepoznaju i koriste svoju snagu u borbi za bolji svijet. Povijesne junakinje, svojim primjerom i djelovanjem, nastavljaju oblikovati i inspirirati nove generacije, dajući im snagu i hrabrost da grade društva utemeljena na pravdi, ravnopravnosti i slobodi. Mile, ali i Poljica od srednjovjekovne samouprave do današnjih dana su uspjela očuvati svoj identitet i tradicije. Danas, turizmom i kulturnim manifestacijama, poljička baština nastavlja živjeti, privlačeći posjetitelje i podsjećajući na slavnu prošlost ovog jedinstvenog kraja.

⁴⁸ Kuvačić, *Poljica: putovanje kroz povijest i krajolik*, 6.

7. Literatura

1. Bonney, Richard. *The Thirty Years War 1618-1648*. Oxford: Osprey Publishing, 2002.
2. Budak, Neven. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam international, 2007.
3. Cameron, Euan. *Early Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
4. Dukić, Davor. *Sultanova djeca: predodžba Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja*. Zadar: Thema, 2004.
5. Facebook stranica, KUU „Mosor“ Gata, https://www.facebook.com/kuumosor/?l_cale=hr HR, pristupljeno 25. svibnja 2024.
6. Hunt, Lynn; R. Martin, Thomas; H. Rosenwein, Barbara; Hsia, R. Po-chia; G. Smith, Bonnie. *Making of the West: Peoples and culture*. Boston: Oxford University Press, 2009.
7. Internetska stranica *Croatia Travel Live*, <https://travelcroatia.live/>, pristupljeno 15. svibnja 2024.
8. Ivanišević, Drago. “Stihovi o Mili Gojsalić“ u *Poljički zbornik I.*, ur: Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana Priko. Zagreb: Matica hrvatska, 1968.
9. Kuvačić-Ižepa, Mate. *Poljica: putovanje kroz povijest i krajolik*. Split: Naklada Bošković, 2002.
10. Marković, Ivan. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput, 2012
11. Marulić, Marko. “Pismo papi Hadrijanu VI.“, U: *Govori protiv Turaka*, ur. Vedra Gligo, Split: Logos, 1983.
12. Mažuran, Ive. *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Zagreb: Golden marketing, 1998.
13. Mihanović, Frane. *Kratak pregled povijesti drevne Poljičke republike*. Omiš: Matica hrvatska, 1992.
14. Mihanović, Frane. *Poljički statut*. Dugi Rat: Tiskara Poljica, 2000.
15. Mihanović, Nedjeljko. Simpozij “Poljička republika” u *Poljički zbornik II.*, ur: Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana Priko. Zagreb: Matica hrvatska, 1971.
16. Pivčević, Ivan. *Povijest Poljica*. Split: Zemaljska štamparija, 1996.
17. Prosperov Novak, Slobodan. *Mila Gojsalić, gorštačka Jeanne D’Arc i stvarna Marulićeva Judita u Dalmatinska zagora - nepoznata zemlja*. Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2007.

18. Raukar, Tomislav. "Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća". U: *Senjski zbornik 17*, uredio Tomislav Raukar , 5-10. Zagreb: 1990.
19. Šenoa, August. *Povjestice*. Zagreb: Školska knjiga, 1956.
20. Šimac, Jagoda. *Mila Gojsalić*. Split: Naklada Bošković, 2022.
21. Valentić, Mirko; Čoralić, Lovorka. *Povijest Hrvata - od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskoga rata*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.